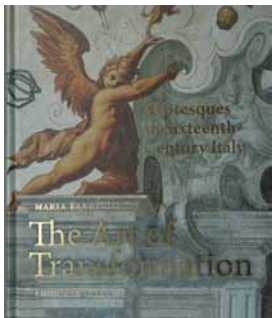

The Art of Transformation.
Grotesques in Sixteenth Century Italy

Maria Fabricius Hansen

Edizioni Quasar, 2018, 476 sider.

Ordet “grotesk” har flere betydninger, og som kunstanalytisk term kan man også se det brugt beskrivende i ganske forskellige sammenhænge. Fælles for ordets sproglige og kunstteoretiske anvendelse er, at det kan bruges til at beskrive en

lang række motiver eller situationer, der udfordrer vores virkelighedsopfattelse med sit naturstridige, ofte overraskende eller forstyrrende indhold. I tiårene omkring 1500 udviklede det såkaldt groteske sig til et centralt element i den italienske kunst, der på tværs af medier kom til at indgå som væsentlig komponent i store udsmykninger af både sekulære hjem og i kirkekunsten. Dyr og fugle, putti og antropomorfe genstande, mænd og kvinder i absurde situationer kom på den led til at indtage rumudsmykningernes grænseflader med enigmatiske og ofte humoristiske tableauer.

Groteskerne blev rent faktisk et så væsentligt element i udsmykningernes helhed, at deres massive tilstedeværelse i sidste ende kan synes at udfordre forholdet mellem ornament eller ramme og hovedmotiv. I hvert fald næsten, for mens kunsthistorien har registreret og beskrevet groteskernes stærke tilstedeværelse i den italienske kunst, har udforskningen af deres betydning hovedsageligt reduceret de spraglede billeder til underholdende drillerier og stærke kunstnerpersonligheders idiosynkratiske excesser. Men Maria Fabricius Hansen har nu i den monumentale og overdådigt illustrerede *The Art of Transformation. Grotesques in Sixteenth Century Italy* taget groteskerne op til fornyet overvejelse og skrevet et fascinerende værk om emnet, der afgjort giver nye indsigter.

Igennem seks kapitler samt en introduktion og konklusion fører Fabricius Hansen os således kortfattet gennem emnets forskningshistorie, groteskernes visuelle udvikling fra 1400-tallets slutning og ind i 1500-tallet, og diskuterer indgående groteskernes placering i de store rumudsmykninger, der er bevaret fra den periode. Bogens formål er spørgende at forstå, hvad disse grotesker har betydet i et samfund, der tydeligvis var dybt betaget af motiver som kroppe i forvandling, bizarre ansigter og fantasifulde, naturstridige sammenstød. Fabricius Hansen jagter ikke som sådan en entydig forståelse af, hvad motiverne individuelt viser, men nærmere, hvilket indtryk de har gjort på den samtidige beskuer, og hvad der rent følelsesmæssigt kan have ansporet deres popularitet.

Den visuelle analyse i bogen opererer på to niveauer. For det første giver Fabricius Hansen os en næsten kataloglignende gennemgang af fænomener og udtryk i groteskernes viltre univers, hvorved hun demonstrerer væsentlige tendenser eller grupperinger i det ellers umiddelbart kaotiske motivunivers. Der er vel at mærke ikke tale om nogen egentlig ikonografisk fortolkning, men rettere en nøgtern konstatering af, hvad der sker i de enkelte billeder. Det andet ben i analysen, der må opfattes som det væsentligste, er en diskussion af ornamenternes virkning og placering i de rum, de udsmykker. Det rumlige og kunstens rolle som aktør i skabelse af rumerfaringer er dermed et helt centralt tema i bogen og det, der må opfattes som forfatterens egentlige, innovative bidrag til emnets udforskning. Ved at flytte sit fokus fra den nære undersøgelse af de enkelte ornamentter til nærmere at afdække ornamenternes rolle i de rum og gange, hvor de er anbragt, får Fabricius Hansen opstillet en fortolkningsnøgle, som rent faktisk synes at give os en egentlig forståelse af groteskernes betydning, og hvad det kan antages, at de formidlede videre til beskueren.

For at besvare sine spørgsmål må bogen naturligvis også løfte blikket fra udsmykningerne og se mere bredt på den kultur, der frembragte det kunstneriske udtryk. Her giver Fabricius Hansen os nogle kortere ekskursioner, der først og fremmest synes at skulle formidle den sindsstemning, hun gerne vil læse ind i billederne. Det lykkes ikke

fuldstændigt at skabe broen fra diskussionen af udsmykningernes rum til italiensk kultur omkring 1500 i bred forstand. Her bliver teksten en smule generaliserende og savner den skarphed, der præger arbejdet med kunsten. Men det betyder mindre, fordi selve idégrundlaget for værket er så inspirerende læsning, som det er.

Som bogens titel tydeligt formulerer, er hovedargumentet, at italiensk kultur omkring 1500 var i fluks, hvilket kultur vel altid er, men at denne tilstand af flygtighed og forandring også blev dyrket eller æstetiseret. Det kom billedkunsten derfor også til at afspejle med groteskerne som et væsentligt bidrag. Som Fabricius Hansen påpeger, går transformation, forvandling og bevægelse igen som kerneelementer i groteskerne, og det udtalt dynamiske element i udtrykket forstærkes ved groteskernes hyppige placering i passager, gennemgangsrum, døre og vinduer; altså transitsteder, hvor beskueren er på vej ind eller ud. Motivernes dynamik spiller dermed sammen med motivernes placering. Kulturel forandring og rastløshed afspejles således i kunsten og understøtter en positiv erfaring af bevægelse og omskiftelighed. Det er naturligvis en forenkling af Fabricius Hansens pointer, som hun udfolder til sidst i bogen.

Tematisk er teksten stramt komponeret og strukturen gennemtænkt, men læseren må trods den logiske opbygning væbne sig med tålmodighed i forhold til de konklusioner, som Fabricius Hansen formulerer i de sidste kapitler. Her kunne forfatteren måske med fordel mere klart have præsenteret sine tanker og konklusioner i teseform allerede i indledningen. Det havde afhjulpet den lette følelse af manglende fremdrift i teksten, som opstår i de første, deskriptive kapitler, hvor man må spørge sig, hvad alle disse beskrivelser skal bruges til. Her kunne man som læser være klædt bedre på til at forstå, hvor vi er på vej hen. For konklusionerne bliver, som nævnt, ganske længe holdt i baggrunden og først formuleret sent. Det er en smule ærgerligt, ikke mindst fordi konklusionerne til sidst også præsenteres med en vis kortfattet tilbageholdenhed. Måske bogen havde haft endnu mere gennemslagskraft, hvis Fabricius Hansen havde været en anelse mere dristig og tydelig omkring sine gode pointer.

I den kritiske ende må man også hæfte sig ved, at arven fra middelalderens grotesker og marginalia godt nok diskuteres, men aldrig for alvor bliver italesat. Især kan det overraske, at Fabricius Hansens diskussion af det middelalderlige materiale slutter o. 1200 og dermed fuldstændig forbigår sengotikken, hvor man i hele Nordeuropa ser ganske mange paralleller til det stof, hun beskæftiger sig med i bogen. Ved mere eller mindre at nedtone forbindelsen bagud til middelalderen forpasser bogen en oplagt mulighed for at diskutere spørgsmålet om genre- og sceneskift i motivernes placering. For parallellerne mellem eksempelvis marginillustrationer i middelalderlige manuskripter og de rumudsmykninger, som præsenteres i bogen, er slående. Motiverne ændrer sig med andre ord kun lidt, men deres publikum bliver et fuldstændig andet. Den forandring er spændende og måske en tråd, der kunne være forfulgt mere tydeligt. Ikke mindst når Fabricius Hansen eksempelvis bringer et berømt citat af Bernard af Clairvaux (s. 75-76), der udtrykker sin skepsis over for "latterlige monstre" og andet godtfolk som udsmykning i munkenes kor i kirken. Hvad Fabricius Hansen ikke nævner, er, at Bernard et par linjer længere nede i den citerede tekst giver udtryk for, at den slags billeder kan være gode nok til lægfolk. Det siger noget om en genrebevidsthed og relationen mellem billeder og deres publikum, som kunne have været både relevant og spændende at føre med ind i bogens diskussion.

Bogens stramme fortolkningsfokus gør samtidig, at man må spørge sig, om der ikke – i hvert fald stedvist – går væsentlige betydninger tabt. Eksempelvis diskuterer Fabricius Hansen ruinen som et relevant og vigtigt motiv i groteskernes regi. I et konkret eksempel er hun eksempelvis optaget af, at Pinturicchio har malet Colosseum som baggrund for Skt. Sebastians martyrium (s. 157). Her er det ruinen som fænomen, der beskæftiger forfatteren, mens relationen mellem hovedmotiv (Sebastian) og baggrund (Colosseum) slet ikke berøres. Men sagen er vel den, at de to motiver netop hører sammen. Sammenstillingen af helgenmartyren og arenaen som billede på de første kristnes kampplads synes i hvert fald ikke at være helt tilfældig. Der er flere af den slags situationer i bogen,

hvor den tematiske fortolkning af groteskerne åbenlyst ser bort fra deres funktion i forhold til en helt konventionel ikonografi til fordel for deres rolle som komponenter i en mere uspecifik eller åben, atmosfæredannende udsmykning; altså hvor enkeltheden er af mindre betydning end helhedens samlede virkning. Det ene udelukker ikke det andet, men her kunne og burde bogen måske have åbnet for flere konventionelle fortolkningsforsøg for derved at understrege spændvidden af groteskernes univers. Samtidig ville det også bidrage til et endnu skarpere opgør med en ældre forskningstradition, der i vid udstrækning har underkendt groteskernes rolle som meningsbærende billeder.

Disse små kritikpunkter kan imidlertid ikke ændre noget ved, at *The Art of Transformation* er et fremragende og fantastisk flot værk. Det, der ved første øjekast kunne tage sig ud som en ganske smal analyse af et specifikt materiale, viser sig nemlig i stedet at åbne perspektiver og demonstrerer, hvordan man kan opnå nye resultater med et gammelkendt materiale ved at flytte fokus og se sit studieobjekt fra andre positioner. Det lyder måske let og indlysende, men det er langt fra alle, der mestrer dette. Samtidig er det bemærkelsesværdigt og stærkt inspirerende at se, hvordan der i bogen subtilt er lagt referencer ind til vores egen samtidskunst. Der bliver på den led antydning af aldrig fuldstændig udtalt tematisk sammenfald mellem de historiske, italienske værker og kunsten af i dag. Den parallel er tankevækkende og godt set; faktisk så god, at bogen bliver relevant også for den, der arbejder med samtidskunst, fordi *The Art of Transformation* viser fortolkningsmuligheder, der åbner for diskussioner, som strækker sig langt ud over det materiale, der egentlig er bogens udgangspunkt. Nogen større ros kan man næsten ikke tænke sig.

MARTIN WANGSGAARD JÜRGENSEN
